

Bordèu

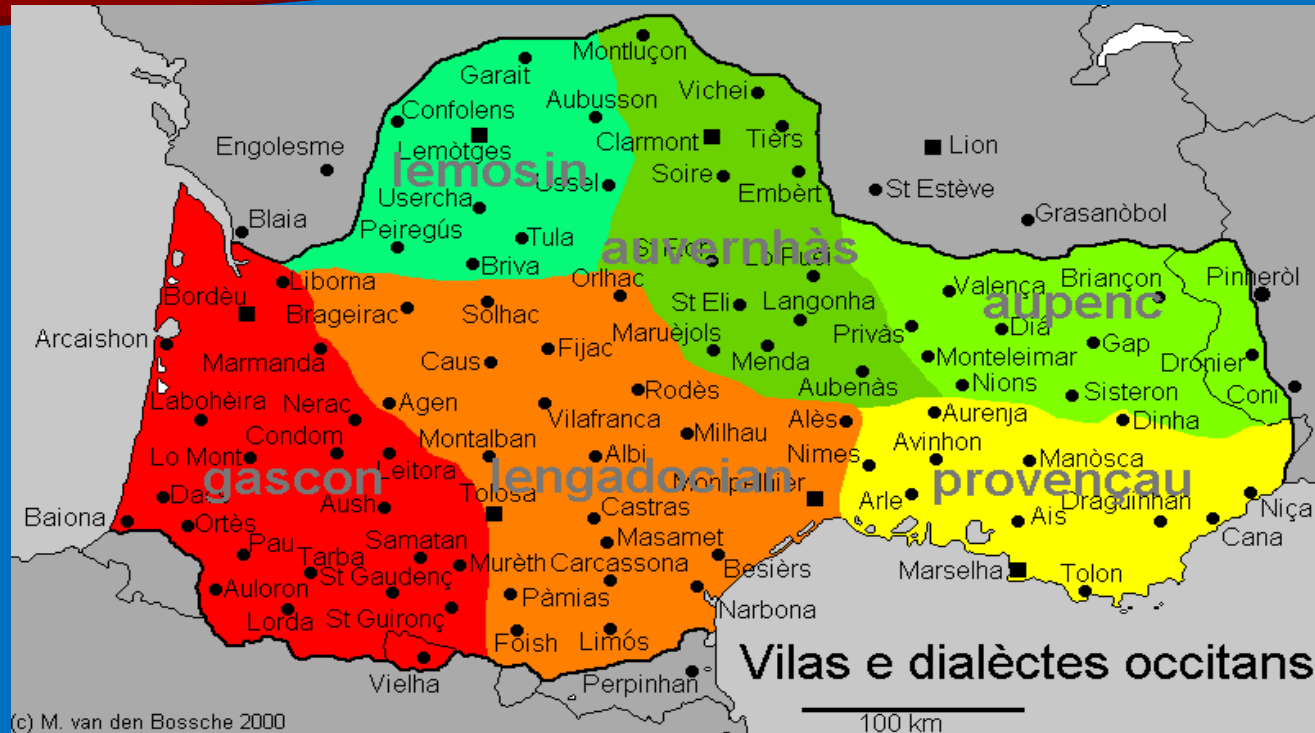
DE L'ISTÒRIA A L'IDENTITAT COMUNAU...
PER QUAU AVENIDOR ?

« Vous avez eu une histoire, vous avez été une nation,
souvenez-vous en, soyez -en fiers ! »
V. Hugo « Voyage aux Pyrénées » 1843

Eric Roulet 2023

Lo maine linguistic de lenga d'Òc

Bordèu es suu maine gascon.

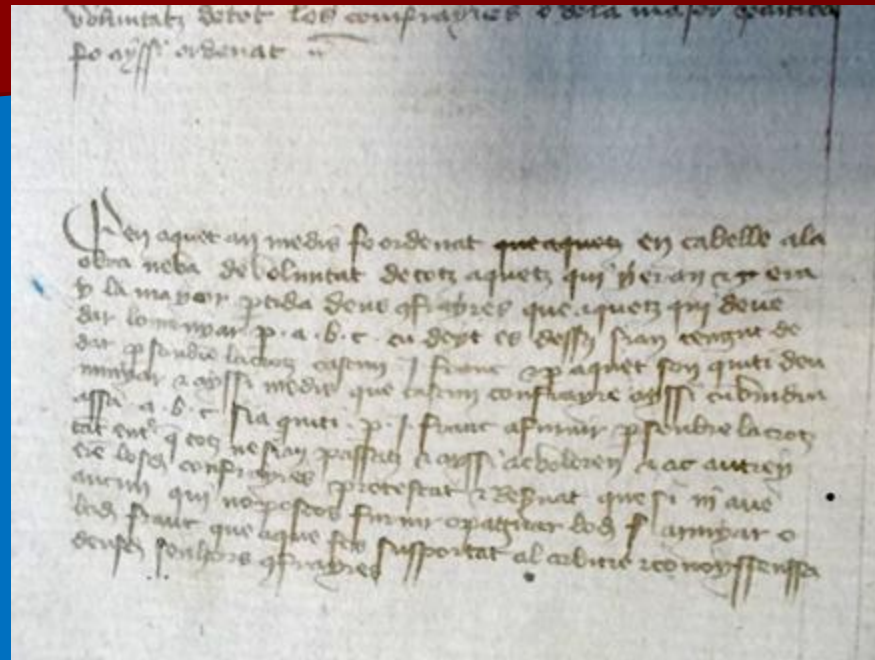
La civilisacion d'Òc

Los trobadors son grans senhors occitans, creators d'una poesia amorosa que se va expandir de pertot en Euròpa.

Son eths que van codificar la lenga escriuda e apitar sas rèulas ortograficas, alentorn deu sègle XI.

La lenga deu Ducat

« ... A la obra neba que aquetz qui deven dar lo menyar per a, b, c, ... Sian tengut de dar per soubre la crotz cascun l franc et per aquet son quiti deu minyar » 1393, fol. 3 r *Registre de la confrérie de St Michel* (Archives Départementales de la Gironde)

A Bordèu, la lenga de la vita vitanta es lo gascon.

Los escriuts van chic a chic deishar d'estar en latin per se virar cap a la la « lenga romana », que va vàser fin-
finau la sola lenga emplegada per los textos legaus e oficiaus en Aquitània. La fòrma escriuda es donc, mei o
mens, la que codificaran los trobadors.

Los ducs d'Aquitània

Guilhem IX, lo trobador

Palais de l'Ombrière

Alienor d'Aquitània

Los ducs senhorejan sus un estat aquitan liure qu'amassa lo ducat de Gasconha e lo comtat de Peitièu. De hèit, una independència que s'acaba lo 17 de julhet de 1453 a la batalha de Castilhon.

Aquitània e Anglatèrra : un sol rei per dus Estats

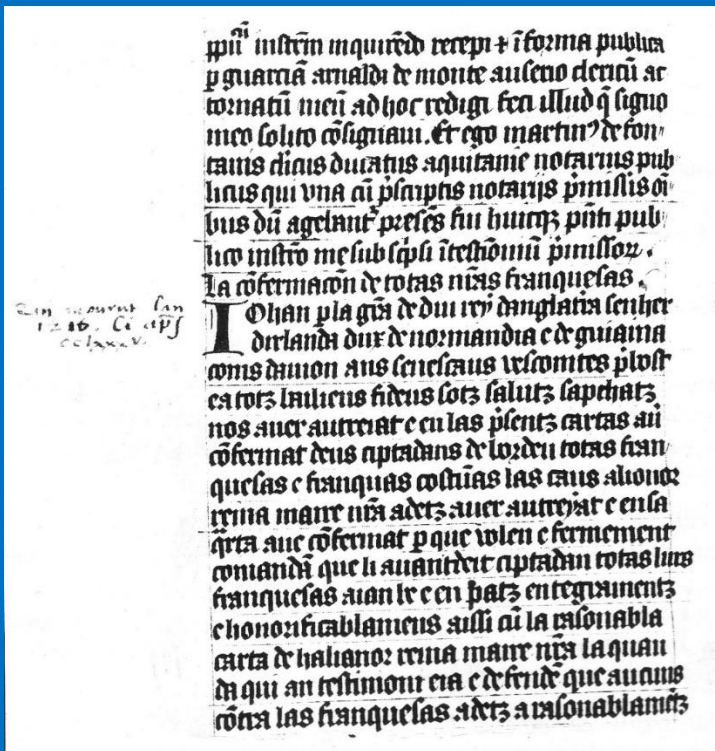

Lo 18 de mai de 1152, Alienor d'Aquitània, ereitèira deu Ducat, marida Enric Plantagenêt a Peitièu.

A la debuta de l'annada 1154, aqueth que va vàser rei d'Anglatèrra en préner lo nom d'Enric II.

Pendent 300 ans de regne, dinc a la batalha de Castilhon (1453) los reis d'Anglatèrra seràn tanben Ducs d'Aquitània, mes los dus estats damòran desseparats l'un de l'aut...

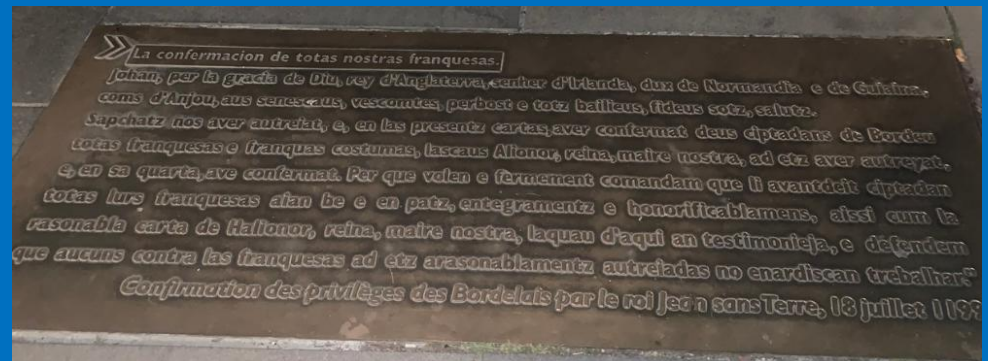
L'estat aquitan

Confirmacion de las libertats bordalesas per Joan shens Tèrra
Libe de las Costumas de Bordèu 1199

Alienor a previst : las cartas e costumas (fors) guardan l'independència de las ciutats d'Aquitània.

Atau, per vàser duc, lo son hilh, Joan shens Tèrra, deu confermar las costumas de Bordèu : las libertats municipaus de la ciutat son sauvadas...

Plaça Pey Berland

« La Republica bordalesa »

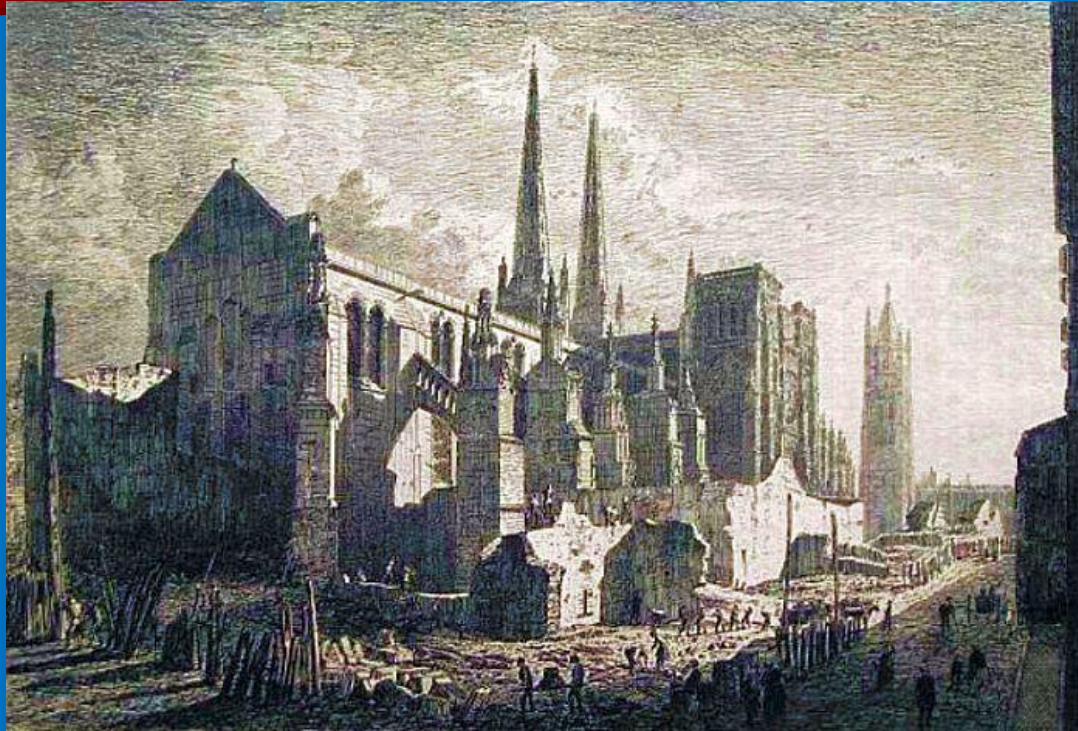
Lo poder politic vertadèir de la ciutat se tròba de cap a la Jurada : lo maire e los jurats son elegits e gessits de las granas familhas .

La ciutat se va mudar en « republica » e contrarotlar dinc a sa diplomacia...

Un esperit de libertat que los bordalés van assajar de guardar dens los sègles a venir...

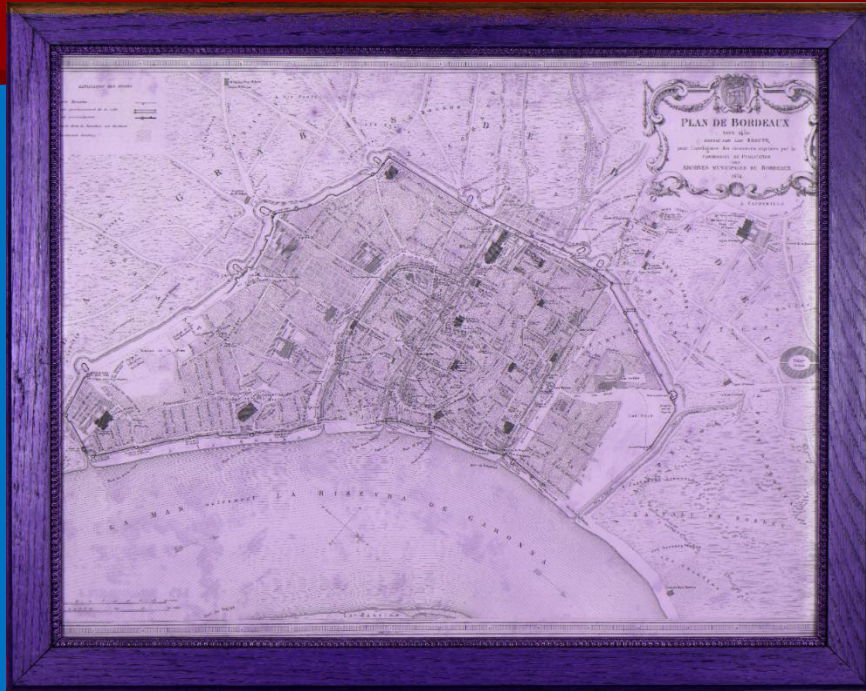
Lo campanèir comunau e la pòrta Sent Elègi

Los arquevesques, tanben tenen una partida pro
importante deu poder politic.

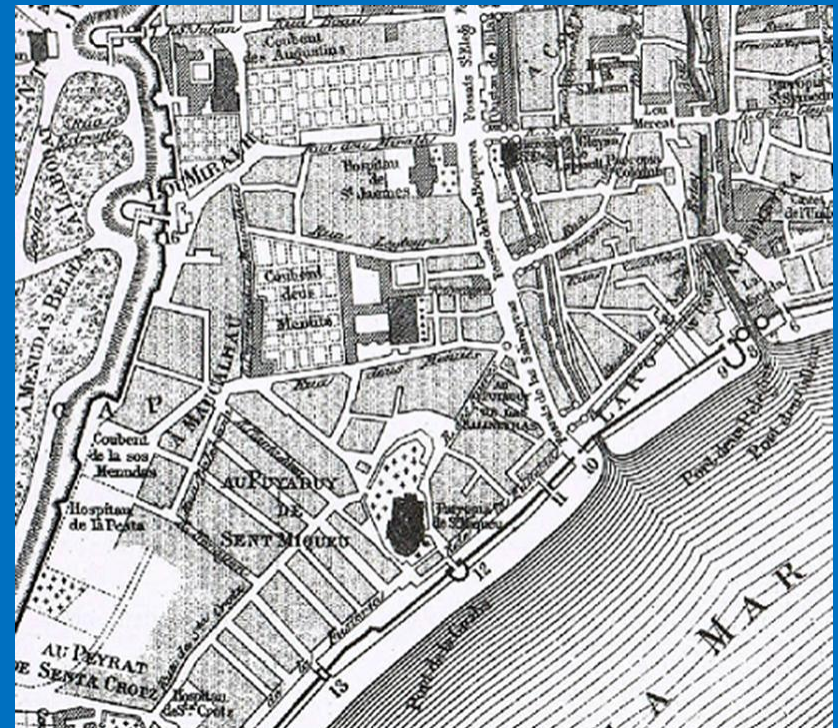

*Pey Berland (1375/1458) damòra lo mei coneishut, mes tanben lo mei aimat
deus arquevesques de Bordèu.*

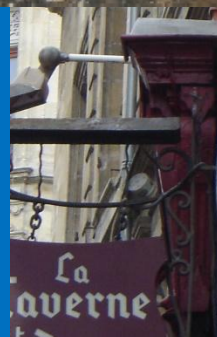
La lenga d'Òc es, d'aqueste temps, utilizada dens la toponimia, los escriuts oficials e comerciaus, la vita vitanta eca...

Plan de Bordèu de cap a 1450, Léo Drouyn 1874, Arquiús Bordèu Metropòli

Las carrèiras

La fin deu Ducat d'Aquitània

Batalha de Castilhon. Miniatura qui ondra un manuscrit de Las Granas
Cronicas de França, fin deu sègle XV, British Library.

La batalha de Castilhon, lo 17 de julhet de 1453, clava l'independéncia deu Ducat.
Per la cultura gascona, s'anonça la debuta deus sègles de subervita.

La fin de la lenga « oficiau »

Ordonnance du Roy Loys le Roy
De Justice.

Francçois par la grace de Dieu Roy de France
Savoir faisons A tous presens et advenir. Que pour l'execution puenir
du bien de nostre justice et observation des prieres et soulagement de nos
subiects Nous par des presentes et formidables statuts et ordonnances
Establir et ordonnons les choses qui s'ensuyuent

¶ Aussi sera fait Regne en forme de procure des l'apostoliques qui entendent
le temps et l'heure de la naissance et par le moyen d'un Regne se po
promettre le temps de mort en mourir et sera placé par a respect fin.

Et assés qui l'ay ont cause de doubter son intelligence des l'apostoliques nous voulons
et ordonnons qu'il soient faits et inscrits si clairement que ay ont ne puisse avoir
aucun ambiguité en l'écriture par l'un a un demander l'interpretation

Et pource que toutes choses sont souueses poid d'avant son intelligence des l'apostoliques
C'est l'ordonnance des l'apostoliques nous voulons que desormais tout l'apostolique des l'apostoliques
toutes autres provisions soient de nos ames souueses en toutes subalternes et
inferieures soient de l'apostolique enquestes ententes amission s'en soient testaments
et autres quelz que soient et exploits de Justice ou qui en dependent soient puenir
uniques et deblois une partie en l'apostolique matrice souueses et ay ententes

Dab l'ordenança de Villers-Cotterêts (1539), Francés 1er enten lutar contra la practica deu latin. De hèit, defen tot acte legau en auta lenga que non pas lo francés : serà la fin de l'occitan escrit , eretatge deus trobadors.

Lo gascon, lenga orau a Bordèu ?

Interdit en tant que langue écrite, le gascon reste langue orale, parlée par l'immense majorité de la population. On attribue à Montesquieu les paroles suivantes : « Je pense en gascon, mais j'écris en français ». Dans les classes sociales dirigeantes, le gascon disparaîtrait à la fin du XVIIIe siècle.

Qu'avem de mau de créser una fin autant sobta de la lenga escriuda quan la literatura perduri dens la màger part de las contradas d'Òc.

Una literatura perduda ?

Las susmautas bordalesas

L'Omada : a comptar de 1649 dinc a 1652, los bordalés se susmautan e apitan « La Republica bordalesa » . Mazarin va maserar aqueth ensai per la fòrça.

Tot lo long deus sègles XVI, XVII, XVIII, la ciutat ensaja de guardar « las anticas libertats deus bordalés » de cap au poder reiau. Las susmautas creishen dinc a la Revolucion e l'execucion deus Girondins.

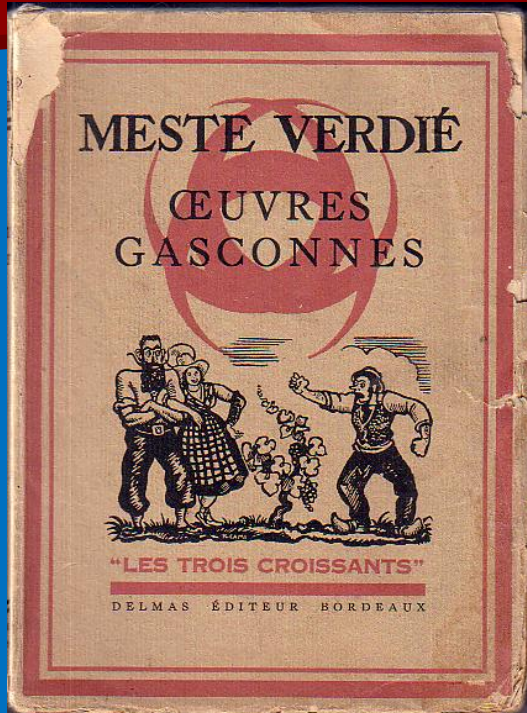
La prosperitat deus sègles XVIII e XIX

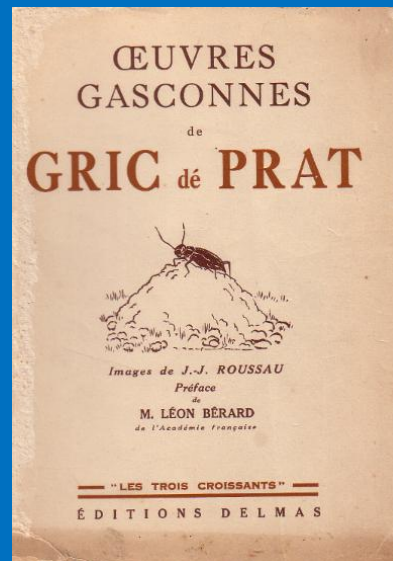
Pierre Lacour, vista deu pòrt de Bordèu 1804

La prosperitat maritima apera hòrt de navèths bordelés. La ciutat prava e l'eleit de la vila se renovela. Lo gascon recula dens las classas hautas, un navèth biais de viver s'acasa. Chic a chic, aqueth eleit navèth s'esvanis dens la vita bordalesa : va emparar la cultura de la vila mes tanben sa lenga e la soa istòria.

La literatura gascona torna dab la cultura populara

En tot manejar la verba populara, Mèste Verdier (1779-1820) torna gahar l'escriut gascon a Bordèu.
La soa escasuda serà de las granas e sos imitators numeròs.
Dab eth, va vàser lo « folclòre » bordelés.

Tot lo long deu sègle XIX, los escriuts gascons se multiplican en bordelés autant com dens tots los país de lenga d'Òc : es lo « renaviu ».

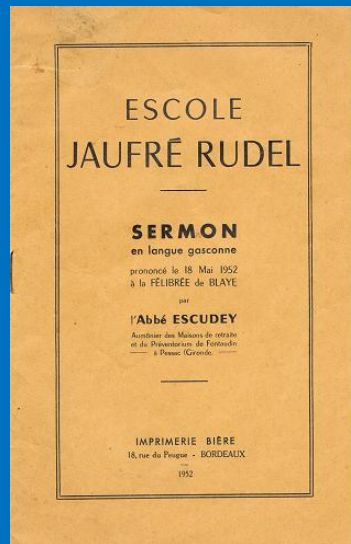
Lo « renaviu »

A l'escasuda de Mèste Verdier s'ajusta la deu poèta agenés Jansemin, renomàt dens Euròpa tota. Que hèi vàser, eth tanben, hòrt de vocacions en bordalés...

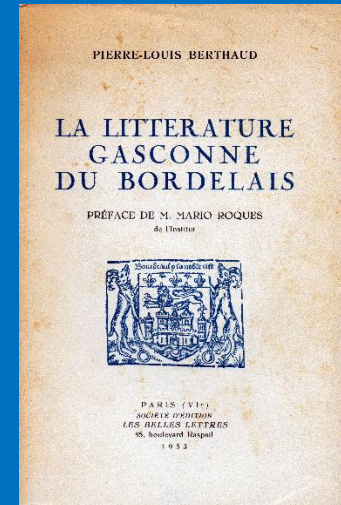
Jansemin
1798/1864

Jansemin se morís en 1864, mes jà, lo Felibrige, apitat en Provença per lo Frederic Mistral (1854), s'espandís en Girona e endralha una navèra reconeishança de la cultura gascona.

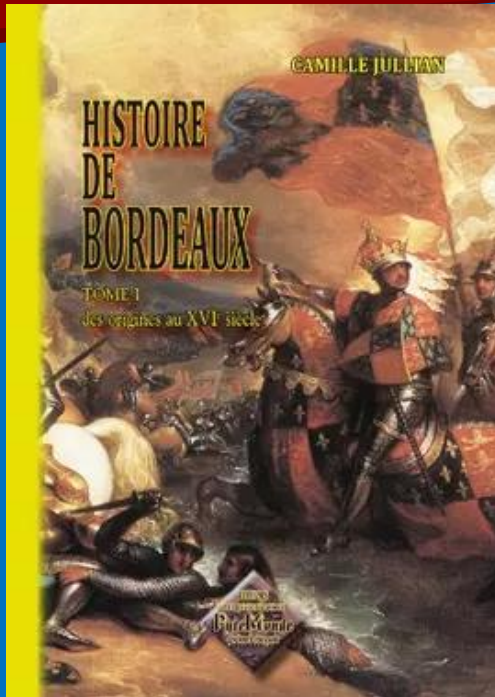
Colleccion Gric de Prat

La creacion artistica s'espelís dinc au sègle XX atau com lo tornar de la descoberta de l'istòria e de la cultura.

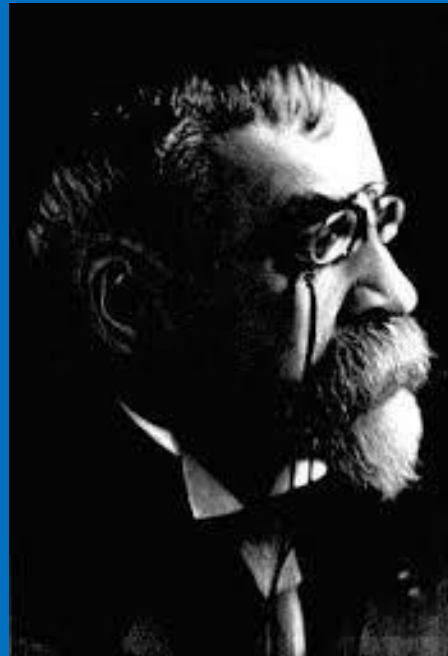

Colleccion Gric de Prat

La temporada deus istorians : Quan la vila torna descobrir la soa istòria

Camille Jullian 1859/1933

*« Bordeaux, possède le beffroi de son
vieil hôtel de ville, la porte de la Grosse
Cloche, et elle l'entoure de respect et de
soins. (...) Je voudrais que Bordeaux
cultivât du même amour son idiome
gascon. C'est la langue que parla la
Grosse Cloche en l'âge de sa maîtrise. Et
c'est une si belle langue ! »*

*Camille Jullian ; discours de réception à
l'Académie française 1924*

Mais aussi :

- Dom Devienne 1728/1792
- Leo Drouin 1816/1896
- Henri Ribadieu 1825/...
- ...e plan d'auts

Atau com d'autas vilas occitanas, las condicions semblan amassadas
per tornar bastir l'identitat comunau mes...

L'escòla de la tresau Republica...

AUX ÉLÈVES DES ÉCOLES

IL EST DÉFENDU

- 1° DE PARLER BRETON ET DE CRACHER A TERRE;
- 2° DE MOUILLER SES DOIGTS DANS SA BOUCHE pour tourner les pages des livres et des cahiers;
- 3° D'INTRODUIRE DANS SON OREILLE le bout d'un porte-plume ou d'un crayon;
- 4° D'ESSUYER LES ARDOISES EN CRACHANT DESSUS ou en y portant directement la langue;
- 5° DE TENIR DANS SA BOUCHE les portes-plumes, les crayons, les pièces de monnaies, etc.;

Vous-vez-vous savoir maintenant pourquoi ces défenses vous sont faites ? Demandez-le à vos maitres qui vous donneront les explications nécessaires.

Souvenez-vous enfin que vous ne devez pas seulement obéir vous-mêmes à ces prescriptions, mais que vous avez encore le devoir de les faire connaître à tout le monde.

Despuish la Revolucion e la mòrt deus Girondins, l'identitat regionau es hòrabandida mes fau esperar las leis Ferry (l'escòla obligatòria e l'interdiccion de la practica orau de las lengas regionaus) per tant que lo gascon s'estanqui d'estar la lenga deu pòble. De mei, l'istòria regionau es remplaçada per lo « roman nationau » de Jules Michelet ... haut o baish mitic...

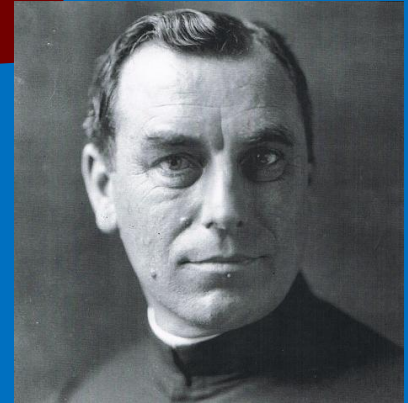
Au còr de las familhas e a l'entorn deu Felibrige, una certa memòria contunha e se hèi passar mei o mens. Los escriuts deus istorians bordelés, especiaument Camille Jullian, perduran.

A la pròva de la guèrra

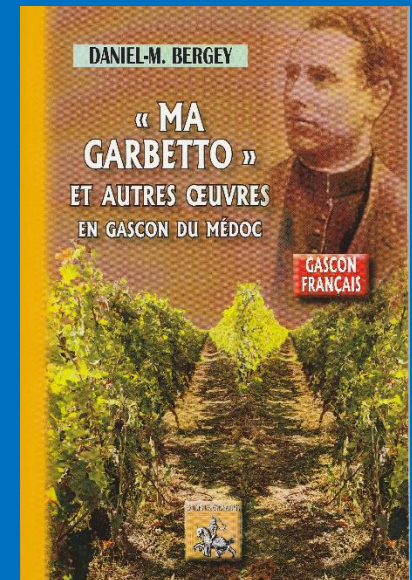
Mes, aqueras familhas tradicionaus que portavan la cultura istorica e de còps linguistica de la ciutat, van desaparéisher parciaument pr'amor de las guèrras (mauventa deu vin, baisha de l'activitat deu pòrt).

A la liberacion, acusacions de collaboracion dab lo govern de Vichy son, de còps, portadas contra daubuns protectors deu gascon.

Atau, l'abat Bergey, deputat de la Gironda e escrivan gascon, hòrt engatjat dens lo Felibrige, serà arrestat e jutjat. Innocentat au seguit, ne's restablirà pas jamei de l'espròva e desapareisherà de l'empont politic.

Abat Bergey 1881/1950

La « navèra societat » bordalesa

Lo navèth pont suu camin de Paris...

Jacques Chaban-Delmas, elegit maire au sortir de la guèrra, coneish tròp chic la cultura bordalesa. Ex-generau de la Resisténcia, pleiteja per una « modernitat a la francesa » (que Paris damòra la referéncia) e un avenidor d'avanças tecnicas.

La vila deisha lavetz s'escapar l'idea de la soa identitat comunau.

La lenga gascona es totaument desbrembada per poder municipau, lo mot « Gasconha » ne sembla pas sonque evocar lo Gers !

Un cèrt mespretz e una vergonha se hican en plaça cap a las valors bordalesas.

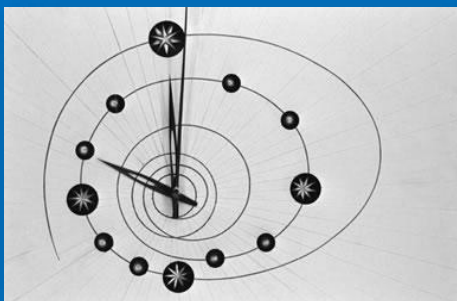
L'òra de la modernitat

Lo frinestron balha las
navèras en francés
estandardizat.

*La lenga « regionau » es adara ligada a la
ruralitat. Bordèu parla francés...*

Bordèu dehens la modernitat ?

De las annadas 80 enlà, quan las equipas navèras –los navèths decidaïres- arriban,, la populacion es derrasigada, la paraula deu monde « vielh » es muda e desconeishuda de la màger part de la ciutat.

Los eleits se van endralhar cap a un futur universaliste per milhor servir l'economia... L'imatge aufert es lo deu prestigi borgués e « mitic », que ne coneish pas la realitat istorica e umana de Bordèu.

Com de pertot, la cultura anglò-saxona prava dens l'indiferéncia e plan en- dessus deu roman nacionau...

Cap a la fin de l'identitat bordalesa ?

La vila, a duas òras e mieja de París en TGV, e serè un navèth arrondissement ?

Los navèths poblants vòlen tornar trobar un « petit París » ?

La causida de « l'internationalisme » balharà lo parat de l'escasuda economica?

Tolosa

Edimbourg

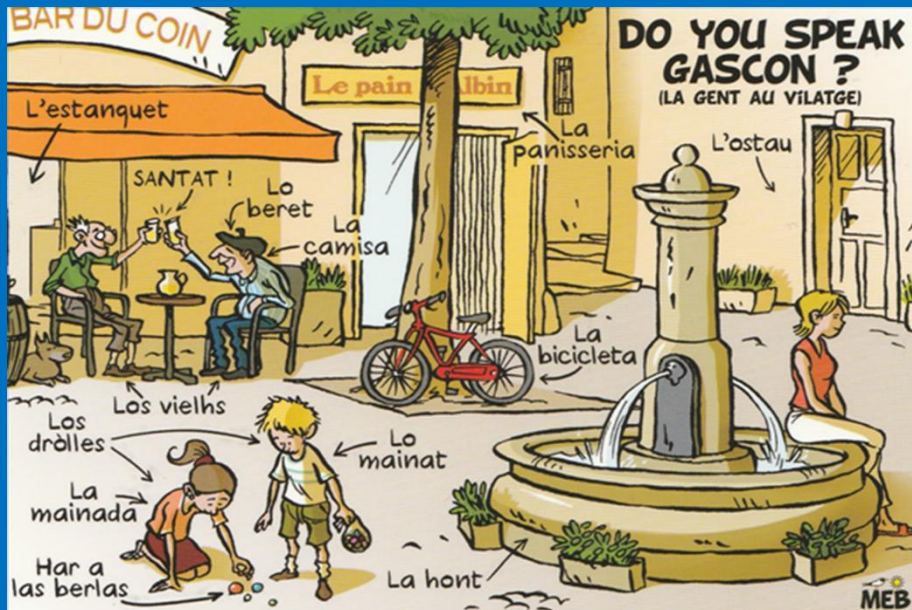

Munich

*Egau, hòrt granas vilas europeanas emplegan
lora cultura regionau per servir lora economia...*

La diferéncia culturau : un aper de riquesa ?

Senhaus deus flacs mes...

Carta postau, edicions « cotébordeau » 2020 (Elaboracion N. et E. Roulet)

Marcadors de l'identitat regionau dens le lenga de la joenesa : gavé, chocolatine eca...

La ciutat torna gahar, un chic, lo mot « gascon », per exemple atau d'explicar la toponímia.

Quauques signes deu tornar d'una creacion culturau enrasigada (Gric de Prat, Passa-Camin, lo Conservatòri, eca...)

Quauques esfòrç deus poders...Ensenhament bilingüe au Bosc, Begles e a Pessac. Presentacion deu gascon au Musèu d'Aquitània...

De seguir ? ...

Dens la beutat tornada d'aquesta debuta deu sègle XXI, los joens bordalés, egau ensenhats dens l'ignorèncià totau de la cultura de la ciutat, li amuishan un brave estacament afectiu. Semblan de tornar trobar una certa « fiertat bordalesa » : la fin deu sentit de vergonha ? La recerca necessària d'una identitat locau ?

En tot passejar per las carrèiras...

ALCAZAR

à la Bastide, place Napouléoun

Tous lous dessey, spectacle-coucert à huyt hores.

Empunèrie G. GOUNOUILHOU, ruy Guirande, ouaze

LOU RAOUZELET

PARÈCHÈN LOU DIMÈNCHE
Annade 1870 N°1

DAS ENGRENCHS É DAS AMÉNDEMÈNS

Noutice in-32 de 47 pages. Pretz : detz sos.

Per lou mème auturt. — En bête à la mème
librairie.

Per sa revista, « Lo rauzelet », Théodore Blanc
Avot l'idèia de ganhar la moneda dab la publicitat.

Pour financer sa revue, le poète TH. Blanc a déjà l'idée (1870) de faire
de la pub en gascon...

DE LA PRÉPARATIOUN

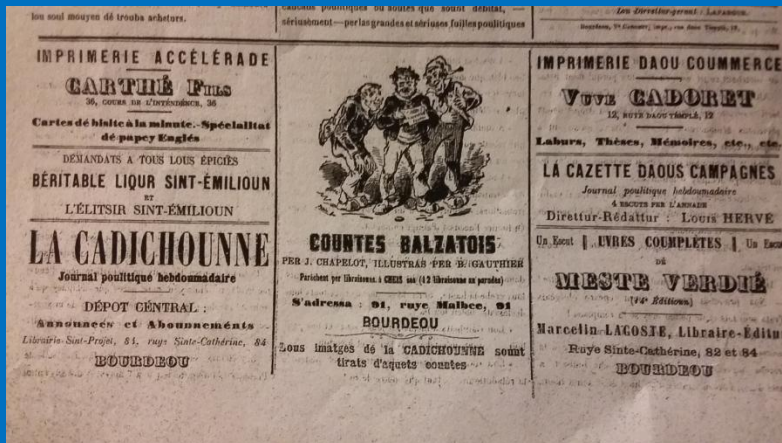
È DE

L'AMÉLIORATIOUN DAS FUMEYS

È DAS ENGRENCHS DE FERME ÈN GÉNÉRAL
Per Moussu A. Baudrimont

Un bolume in-12 de 153 pages. — Prets : cinquants sos. —
Chez Feret, libraire, 45, cours de l'Intendance

Revista *Lo rauzelet* Théodore Blanc (1871)

Revista la *Cadichounne* (1877-78) Druilhet-Lafargue

Après la creolisacion gascon-français, la creolisacion français-anglais ?